

הלכה ג – משנה

גמרא

60

שנינו במשנה: הַמְכַנְסִים וכו' מעות ואמר הרי אלו לשקלי בית שמאי
אומרין, מותרין נדבה ובית הלל אומרין, מותרין חולין. מבארת
הגמרא את האופן שבו נחלקו בית שמאי ובית הלל: רבי יוסי בִּשְׁם
רבי לעזר אמר, מֵה פְּלִיגִין – אימתי נחלקו, בְּמַכְנָס פְּרוּטוֹת –
שאסף פרוטה לפרוטה וכל פעם שנודמנה לידו פרוטה נתנה בכיס
שייחד למוחצית השקל, שבזה סוברים בית הלל שמותרין חולין כיון
שהמכנס סבר בטעות שעדיין אין בכיסו די לצורך חיובו במוחצית
השקל, והקדש בטעות לאו הקדש. אָבֵל בְּאוֹמֵר 'אֵלֹהִי לְשִׁקְלִי' –
שנטל בידו מעות וראה שיש בהן יותר מחיובו והפרישן בבית אחת,
כָּל עָמָא מוֹדִי – אפילו בית הלל מודים שֶׁהַמוֹתֵרִין נִדְבָה, כיון שאין
כאן עָמָא מוֹדִי שיש כאן יותר ממוחצית השקל
ונתכוון להקדיש הכל, ומכיון שאין להרבות על מוחצית השקל
יפול המותר לנדבה.

הגמרא מביאה דעה אחרת בדעת רבי אלעזר: רבי חייא ורבי ביבא
– רבי חייא אמר שרבי ביבא אמר בִּשְׁם רבי לעזר, דעה אחרת ממה
שאמר רבי יוסי בשמו לענין דין המותר באומר 'אלו לשקלי', מֵה
פְּלִיגִין – מחלוקתם של בית שמאי ובית הלל היא דווקא בְּמַכְנָס
פְּרוּטוֹת, שבזה סוברים בית שמאי שמותרין נדבה כיון שהקדש
בטעות הוא הקדש, אָבֵל בְּאוֹמֵר 'אֵלֹהִי לְשִׁקְלִי' ויודע שיש בידו יותר
מחיובו, כָּל עָמָא מוֹדִי – אפילו בית שמאי מודים שֶׁהַמוֹתֵרִין חולין,
כיון שכונתו להרבות על מוחצית השקל והוי כעין מתנה על מה
שכתוב בתורה שאין בדבריו כלום.

הגמרא מביאה ראיה לשיטת רב ביבי: אָמַר רבי חייא, מִתְּנִיתָא
מְסִינָא – מדברי משנתנו יש ראיה לרבי ביבי בשם רבי אלעזר
שהאומר 'אלו לשקלי' לדברי הכל מותרין חולין, דִּתְנִין – שכן
שנינו במשנתנו, 'אָמַר רבי שמעון מֵה בִּין שְׁקָלִים לְחִטָּאת אֵלָא
שֶׁהַשְּׁקָלִים יֵשׁ לָהֶן קֶצֶבָה וְלְחִטָּאת אֵין לָהּ קֶצֶבָה, וסבר ר' חייא
שדברי רבי שמעון נאמרו בין לבית שמאי ובין לבית הלל, ואם כן
יש לברר בִּמָּה אֵין קִיָּמִין – במה אנו עוסקים שחילק רבי שמעון
בין שקלים לחטאת, אָם בְּאוֹמֵר 'שְׂאִיבָא מֵהֶן שְׁקָלִי', הרי בפירוש
שנינו במשנתנו כָּל עָמָא מוֹדִי שֶׁהַמוֹתֵרִין חולין, וכך גם אָם בְּאוֹמֵר
'שְׂאִיבָא מֵהֶן חִטָּאתִי' כָּל עָמָא מוֹדִי שֶׁהַמוֹתֵרִין חולין, ומכיון שבאופן
זה אין חילוק בין שקלים לחטאת לא יתכן שעל זה נתן רבי שמעון
את טעמו. אֵלָא בִּין אֵין קִיָּמִין – אנו עוסקים בְּאוֹמֵר 'אֵלֹהִי לְשִׁקְלִי',
ובזה חילק רבי שמעון בין שקלים לחטאת, שטעם דִּין שְׁקָלִים הוא
עַל יְדֵי – לפי שֶׁקֶצֶבָתָן מֵה הַתּוֹרָה – שיש להם סכום קצוב מן התורה
ואינו יכול להרבות על מה שכתוב בתורה, ולפיכך מוֹתֵרִין חולין,
ואילו חִטָּאת עַל יְדֵי שְׂאִיבָא קֶצֶבָתָן מֵה הַתּוֹרָה – שאין לה מחיר קצוב
מהתורה, מוֹתֵרִין נִדְבָה, ומוכח כרבי ביבא שהאומר 'אלו לשקלי'
מותרין חולין.

הגמרא מבארת כיצד רבי יוסי דוחה את הראיה. מבררת הגמרא:
מֵה עָבַד לָהּ רבי יוסי בִּשְׁם רבי אלעזר, שהרי לדעתו האומר 'אלו
לשקלי' לכולי עלמא מותרין נדבה, ונמצא שאין חילוק בין שקלים
לחטאת ואין יפרש את דברי רבי שמעון. מבארת הגמרא: פִּתְרָה לָהּ
– רבי יוסי יתרץ את דברי רבי שמעון שהוא אינו מדבר כלל
באומר 'אלו לשקלי' שבזה אכן בין בשקלים ובין בחטאת מותרין
נדבה, אלא מדבר רק בְּמַכְנָס פְּרוּטוֹת, וּבְבִית הַלֵּל הסוברים בזה
שמותרין חולין, ובזה פירש רבי שמעון ששונה הוא מהמכנס
פרוטות לחטאת שמותרין נדבה כיון שלשקלים יש קצבה
ולחטאת אין קצבה.

עוד מקשה הגמרא לדעתו של רבי יוסי אליבא דרבי אלעזר.
מקשה הגמרא: וְהָא תַּנְיָן – והרי שנינו להלן (א) מוֹתֵרִין שְׁקָלִים
חולין, וסברה הגמרא שדין זה נאמר לדברי הכל ואפילו לבית
שמאי, והניחא לרבי ביבא יש להעמידה באומר 'אלו לשקלי'
שלדברי הכל המותר חולין, אולם לרבי יוסי קשה שהרי הוא סובר
שבאופן זה לדברי הכל המותר נדבה. מתרצת הגמרא: פִּתְרָה לָהּ
רבי יוסי, שהמשנה מדברת בְּמַכְנָס פְּרוּטוֹת וּבְבִית הַלֵּל,
והשמיעתנו המשנה בכך שהלכה כבית הלל, שכן מחלוקת ואחר

1

המשנה דנה באדם שאסף פרוטות לצורך מוחצית השקל או לצורך
קרבת חטאת ומצא שיש בידו יותר, מה הדין במותר. אומרת
המשנה: הַמְכַנְסִים מְעוֹת – אדם שממונו מצומצם ואין לו לפרוע את
מוחצית השקל בתשלום אחד, והרי הוא אוסף פרוטות שאינם
נצרכות לו למונותיו, וְאָמַר הָרִי פְרוּטוֹת אֵלֹהִי שאספתי יהיו לְשִׁקְלִי
– עבור חיובי ליתן מוחצית השקל, וכשבא לחשב את מעותיו מצא
שיש בהם יותר ממוחצית השקל. בֵּית שְׁמַאי אוֹמְרִין, מוֹתֵרִין –
המעות היתרות על מוחצית השקל, נִדְבָה – ילכו לקופות השופרות
שבמקדש שמהם הולכים את עולות 'קִרְיַת הַמִּזְבֵּחַ' שמקריבין אותן
כשהמזבח בטל, ובית שמאי הולכים לשיטתם שהם סוברים (גור ל)
שהקדש חל גם כשהוא בטעות, ובית הלל אוֹמְרִים, מוֹתֵרִין חולין
ואין המעות היתרות קדושות כלל, שכן לא היה בדעתו אלא
לשקול מהן את חובתו והנותר נשאר חולין. אבל אם בשעה שכנס
את הפרוטות אמר שְׂאִיבָא מֵהֶן שְׁקָלִי, כיון שאמר 'מהן' הרי זה כמי
שאמר בפירוש שרק מקצת המעות יהיו לצורך מוחצית השקל
והשאר יהיו חולין, ולכן בזה כולי עלמא שְׂוִין, ואף בית שמאי
מודים לבית הלל שֶׁהַמוֹתֵרִין חולין לפי שמעולם לא היה בדעתו
להקדיש הכל.

המכנס מעות ואמר הרי אֵלֹהִי לְחִטָּאתִי, וקנה מן המעות בהמה
לקרבן חטאת ונתתו לו מעות, שְׂוִין – אף בית הלל מודים,
שֶׁהַמוֹתֵרִין נִדְבָה וכמו שמפרש רבי שמעון להלן. ואם שכנס את
המעות אמר שְׂאִיבָא מֵהֶן חִטָּאתִי, וגילה דעתו שביבא 'מהן' ולא
את כולן, שְׂוִין – כולי עלמא מודים שֶׁהַמוֹתֵרִין חולין כיון שלא עלה
בדעתו להקדיש את הכל.

המשנה מבארת את טעמם של בית הלל: אָמַר רבי שמעון, מֵה בִּין
שְׁקָלִים – שהאומר 'אלו לשקלי' מותרין חולין, לְחִטָּאת – שהאומר
'אלו לחטאתי' מותרין נדבה, אֵלָא – החילוק הוא, שֶׁל שְׁקָלִים יֵשׁ
לָהֶן קֶצֶבָה – מחיר קבוע, שהתורה אמרה (שמות ל טו) הָעֶשֶׂר לֹא
יִדְבָּה וְהַדֵּל לֹא יִמְעִיט מִמוֹחֲצִית הַשְּׁקָל, ובוודאי לא נתכוון ליתן
יותר מחיובו, והמותר הוא הקדש בטעות והרי הוא חולין, וְלְחִטָּאת
– ואילו לבהמה המובאת לקרבן חטאת, אֵין לָהּ קֶצֶבָה – מחיר
קבוע, שאם רוצה מביא בהמה קטנה הנמכרת בדמים מועטים ואם
רוצה מביא בהמה שמינה הנמכרת בדמים מרובים, ולפיכך
נתקדשו כל המעות ומותרין נדבה.

המשנה מבארת את טעמם של בית שמאי: רבי יהודה אוֹמֵר, הטעם
שלבית שמאי אלו לשקלי מותרין נדבה, הוא משום שאֵין לְשִׁקְלִים
אֵין לָהֶן קֶצֶבָה ופעמים שנותנים יותר ממוחצית השקל, שֶׁכֶּשֶׁשְׁעָלוּ
יִשְׂרָאֵל בימי עזרא מֵה הַגּוֹלָה – מגולת בבל, היה מטבע ה'דרכון'
יוצא באותם הימים, ושוייו שני סלעים, והיו שוֹקְלִין דְּרַבּוּנוֹת,
ומביאים למוחצית השקל מטבע של סלע שהוא מוחצית הדרכון.

אחרי תקופה זו כשירד ערך המטבעות והיה עיקר המסחר במטבע
ה'סלע', חֲזָרוּ לְשִׁקְלֵי סְלָעִים, והיו מביאים למוחצית השקל מטבע
של חצי סלע שהוא כשיעור התורה. אחרי תקופה זו שוב ירד ערך
המטבעות והיו סוחרים במטבע ה'טבע' ושוייו חצי סלע, חֲזָרוּ
לְשִׁקְלֵי מִטְעָן, והיו מביאים מטבעות אלו למוחצית השקל שהרי
זהו שיעור התורה למוחצית השקל. בְּקָשׁוּ לְשִׁקְלֵי דִינָרִין – רצו ליתן
למוחצית השקל מטבע 'דינר' שהוא מוחצית של 'טבע', וְלֹא קִבְּלוּ
מֵהֶן – ולא הסכימו עמהם חכמים מפני שמותר להוסיף על חיוב
התורה לפי המטבע היוצא בהוצאה אולם אסור לפחות ממנו.

נמצא שאף השקלים אין להם קצבה שהרי לפעמים היו נותנים
יותר מחיובם, ולפיכך סוברים בית שמאי שמותרין נדבה.
רבי שמעון דוחה את דברי רבי יהודה: אָמַר רבי שמעון, אין
השקלים נחשבים כמי שאין להם קצבה, אֵף עַל פִּי בֵּן שְׁפַעמִים
מוסיפים על חיוב התורה, כיון שהרי יֵד בּוֹלֵן שְׂוִין ואין אחד יכול
להוסיף על של חבירו אלא כולם נותנים מוחצית המטבע היוצא
בהוצאה, אָבֵל חִטָּאת נחשבת כדבר שאין לו קצבה כיון שכל אחד
יכול לקנות בסכום אחר, וְהַ מְכִיבָא בְּסָלַע וְהַ מְכִיבָא בְּשֵׁטִים וְהַ מְכִיבָא
בְּשֵׁלִשׁ.

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

13

14

15

16

17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

63

64

65

66

67

68

69

70

71

72

73

74

75

76

77

78

79

80

81

82

83

84

85

86

87

88

89

90

91

92

93

94

95

96

97

98

99

100

101

102

103

104

105

106

107

108

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

123

124

125

126

127

128

129

130

131

132

133

134

135

136

137

138

139

140

141

142

143

144

145

146

147

148

149

150

151

152

153

154

155

156

157

158

159

160

161

162

163

164

165

166

167

168

169

170

171

172

173

174

175

176

177

178

179

180

181

182

183

184

185

186

187

188

189

190

191

192

193

194

195

196

197

198

199

200

201

202

203

204

205

206

207

208

209

210

211

212

213

214

215

216

217

הגמרא מביאה דרשה נוספת מפסוק זה: רבי חלקיה בשם רבי אחא
דורש מפסוק זה לענין חיוב נתינת צדקה, מדלא כתיב 'שליש
השקל' אלא 'שלישית השקל' למדנו מן, שצריך אדם לשלש
שקלו – לתת לצדקה סכום של מחצית השקל, שלש פעמים בשנה,
ואף שפסוק זה מדבר בגובה לברך הבית יש ללמוד ממנו בכל שכן
שאין לפחות מסכום זה לצדקה. ועוד למדנו מן מן שאין מותר
על הצניבור לגבות מהם צדקה יותר משלש פעמים בשנה.
הגמרא מביאה דרשה נוספת על פסוק סמוך: אמר רבי אבהו, בפסוק
הסמוך נאמר (שם לד), 'ללחם הפנימית ומנחת התמיד ולעולות
התמיד, השבתות והחדשים למזעדים, ולקדשים ולחטאות לכפר
על ישראל וכל מלאכת בית אלהינו', ובפסוק זה ישנם שלש
קבוצות של שלשה דברים, לרמז על שלש כפילויות של שלש
שיש בהפרשת מחצית השקל, מן שלש באין מן שלש
קופות, ששנינו להלן (ה). 'בשלש קופות של שלש שלש סאין
תורמין את הלשכה', מן שלש הפרשות, שכן שנינו להלן (ו)
'בשלשה פרקים בשנה תורמין את הלשכה'.
נאמר בפסוק (שמות יג) 'זה יהנו כל העבר על הפקדים מחצית
השקל בשקל הקדש עשרים גרה השקל מחצית השקל תרומה
לה'. דורשת הגמרא כמה טעמים מדוע נתחייבו ישראל במחצית
השקל: רבי יהודה ורבי נחמיה, דרשו טעמים שונים מדוע נתחייבו
ישראל דווקא בשיעור מחצית השקל, חד אמר לפי שהמאן בחטא
העגל בפקדון חיים, וכמו שנאמר (שמות לב א) 'ויראה העם כי בוש
משה לרדת מן ההר' ודרשו (שבת פט). 'אל תקרי בורש אלא באו
שש' שהגיעה שעה שישית שהיא חצות היום ולא בא משה
ונתפתו לדברי השטן לחטוא בעגל, וכדי לכפר על כך יהנו מחצית
השקל. וחד אמר לפי שהמאן בשש פעמים ביום – בשעה הששית
של היום, יהנו לכפר על כך מחצית השקל דעבר – שיש בו שיתא
– שש מטבעות הקרוים 'צמקין'.
רבי יהושע בי (בנו של) רבי נחמיה בשם רבן יוחנן בן זבאי נתן טעם
אחר, לפי שחטא העגל חשוב כאילו שפכו על עשרת הדברות,
שהרי המודה בעבודה זרה ככופר בכל התורה, ולכפר על זה יהיה
נותן כל אחד ואחד עשרה גרה, שאם 'עשרים גרה השקל' נמצא
שמחצית השקל הוא עשרה גרה כנגד עשרת הדברות.
הגמרא מביאה טעם לפירוק בכור שהוא בחמשה סלעים, ולומדת
מזה למחצית השקל: רבי ברכיה ורבי לוי אמרו בשם רבי שמעון בן
לקיש טעם למצוות פדיון בכור בחמשה סלעים, לפי שמכרו
השבטים את יוסף בכורה של רחל בעשרים כסף, וכמו שנאמר
(בראשית לו כח) 'וימכרו את יוסף לישמעאלים בעשרים כסף, לכן
לכפר על זה יהיה כל אחד ואחד עשרה גרה כנגד בכורו בעשרים כסף,
שבסלע ארבע דינרים וחמשה סלעים הם עשרים דינרים.
רבי פנחס בשם רבי לוי נתן טעם לפי זה בחיוב מחצית השקל, לפי
שמכרו עשרת השבטים את יוסף בכורה של רחל בעשרים כסף –
עשרים דינרים ואחר כך חילקום בין עשרת השבטים, ונפל לכל
אחד ואחד מהם שני דינרים והיינו מטבע של 'שבעה', לפיכך כדי
לכפר על זה יהיה כל אחד ואחד נותן שקלו במטבע של 'שבעה'
שהוא מחצית השקל של תורה.

כך סתם הלכה כסתם.
הגמרא דנה באופנים נוספים של הקדש בטעות. אומרת הגמרא:
המפריש שקלו וסבר שהוא חייב, שחשב שעדיין לא נתן את מחצית
השקל, ונמצא שאינו חייב – התברר לו שכבר נתן ונמצא שנתניה
זו בטעות היתה, לא קדש – לא חל קדושה על המטבע שנתן שכן
הקדש בטעות אינו הקדש. אולם, המפריש שנים וסבר שהוא חייב
שנים – הפריש שקל שלם עבור חיובו בשנה זו ועבור חיובו משנה
הקודמת, שהיה סבור שלא הפריש אשתקד, ונמצא שאינו חייב
אלא אחד – שנודע לו לבסוף שכבר שקל אשתקד, יש להסתפק
אותו השני מה עבד ליה – מה דין מחצית השקל שנתן בטעות.
פושטת הגמרא: נשמענה מן הדא – נלמד תשובה לשאלה זו מדין
הקדש חטאת בטעות, ששנינו בברייתא, הפריש חטאתו וסבר –
שטעה לחשוב שהוא חייב, וכגון שאכל שומן וחשב שהוא חלב,
ונמצא שאינו חייב – שהוברר שהוא שומן ופטור מחטאת, הרי זה
הקדש בטעות ולא קדשה בהמה כלל. אולם אם הפריש שתיים –
שתי בהמות לחטאתו, וסבר – שטעה לחשוב שהוא חייב שתיים,
ונמצא שאינו חייב אלא אחת, אותה שניה מה את עבד לה, האם
הבהמה השניה דין חולין יש לה, בודאי שלא, אלא דינה שותהא
רועה עד שתסתאב, ותמכר לצריכי עולות והבשר לגבוה התורות
לכהנים, הרי נמי אלו – אף כאן בשני שקלים אלו אנו אומרים כן
שהשקל השני נופל לגדלה.
דוחה הגמרא ראייה זו: וקא תיאר אומר אתה אלו – כיצד אומר
אתה כאן שהשקל השני נלדבה, בעוד שאין למדים שקלים
מחטאת, ששאני חטאת שאין לה קצבה מן התורה ולפיכך מותרת
נדבה ואילו בשקלים שיש להן קצבה מותרת חולין.
שנינו במשנה: 'רבי יודא אומר בו' אף לשקלים אין להן קצבה,
שכשעלו ישראל מן הגולה היו שוקלין דרכונות חזרו לשקל
סלעים חזרו לשקל טבעין בקשו לשקול דינרין ולא קבלו מהן'.
מבאר הגמרא מה הם אותם המטבעות: 'תרבונות' הם דינרין של
זהב ושווין שני סלעים, וכיון שבזמן שעלו ישראל מן הגולה היה
זה המטבע היוצא במסחר היו שוקלין מחצית ממנו למחצית
השקל. לאחר מכן 'חזרו לשקול סלעין', ומפרש שסלעים היינו
בשמונים – כמשמעותו, שאף היום כך שמו, והיו שוקלים מחצית
הסלע. לאחר מכן 'חזרו לשקול סלעין', ומפרש שטבעין הם
מטבעות של פלג סלעין – חצאי סלעים, ואותם היו נותנים
למחצית השקל. 'בקשו לשקול דינרין' – וכשהמטבע הנסחר היה
טבעין בקשו ליתן למחצית השקל, קרנן – דינרים, שמטבע זה
הוא מחצית הטבעין והיינו רבע שקל של תורה, ולא קבלו עליהן
– ולא הסכימו בית דין לדעת המבקשים לעשות כן, מן הדא –
ולמדו זאת מן הפסוק (נחמיה יג) 'העמנו עלינו מצות לתת עלינו
שלישית השקל בשנה לעבדת בית אלהינו', ומהנאמר 'העמנו'
משמע שביקשו העם לפחות ולא הסכימו בית דין לכך, ואין
הכוונה שהם רצו להמנע לגמרי מחיוב התורה אלא שהעם סבר
שדי במחצית מן המטבע היוצא בעלותו חומק, ובית דין לא הסכימו
עמדם אלא הממידו את השיעור על שלישית השקל שבימי עזרא
ששיעורו במחצית השקל של תורה.

שקלים דף ו עמוד ב תלמוד בבלי המבואר "שפה ברורה – עוז והדר" (ליום חמישי) קמז

הלכה ד – משנה

במשנה הקודמת שנינו את דין המכנס מעות לשקלו בפרוטרוט ונמצא בהם יותר ממחצית השקל, שנחלקו בזה בית שמאי ובית הלל מהו דין המותר, וסותרת לנו משנתנו כאן כדעת בית הלל. אומרת המשנה: מותר שקלים הרי הן חולין. המשנה דנה במותר של שאר קרבנות: מותר עשירית האִיפה, וכן מותר קני זבין או קני זבות וקני יולדות – שכשנטהרים הזבים והזבות והיולדות הם מביאים קן של שתי תורים או שני בני יונה, ואם כינסו לשם כך מעות ונמצא בהם יותר מצרכם, וכן אם כינס מעות לצורך קניית תפארות ואִשמוּת ונמצא בהם יותר מצרכו, דינם של כל אלו שמתירין נִדְבָה ופלו לקיץ המזבח, דהיינו שקונים בהם עולות ומקריבים אותם כשאין קרבנות להקריב וכדי שלא יהא המזבח בטל.

וְהַכֵּל בדין מותר המעות שנאספו לצורך קרבנות, כֵּל שְׁהוּא כָּא – אם נאספו המעות לְשֵׁם קרבן תפארת, ומְשֻׁם אִשְׁמָה – או לשם קרבן אשם, מותרין נִדְבָה. מותר עולה – אם כינס מעות לצורך קרבן עולה ונותרו לו, הרי הן לעולה, ואם יש במעות אלו כדי לקנות אפילו תור או בן יונה אחד יקנה ויקריבם לעולה, ואם לאו, יהיו בידו עד שירצה להביא עולה אחרת ויצרף את מעות המותר ויקנה בהמה שמינה. מותר מִנְחָה – אם כינס מעות לצורך מנחת נדבה ונותרו לו, הרי הם לִמְנִיחָה, ואם יש בהם כדי לקנות מנחה יקנה, ואם לאו, יהיו בידו עד שירצה להביא מנחה אחרת ויצרף לכך את מעות המותר. מותר שקלים – וכן אם כינס מעות לצורך שלמים ונותרו לו, ילך המותר לשלמים.

מותר הפֶּסֶח – אם כינס מעות לצורך קרבן פסח ונותרו לו, או שהפריש קרבן פסח ונאבד והקריב אחר תחתיו, ואחר כך נמצא הראשון ואף הוא בכלל 'מותר הפסח', דין המותר שמקריבים אותו לשלמים.

מותר נזירים – אם גבו מעות לצורך נזירים עניים שאין ידם משגת לקנות קרבנותיהם, ונותר מהמעות, ישמרו את המעות לנזירים עניים העתידים להצטרף מעות לקרבנותיהם. מותר נזיר – נזיר שכינס מעות לצורך קרבנותיו ונותרו לו, הרי הן לנִדְבָה.

גמרא

הגמרא מבארת דינו של הפריש שקלו ומת: אָמַר רַבִּי יוֹסִי, עַד דְּאָנָּה תִּפְּנִי – כשהייתי עדיין בארץ בבל קודם עלייתי לארץ ישראל, שָׁמַעִית קָל – שמעתי את קולו של רַבִּי יְהוֹדָה כשהוא שֹׁאֵל לְשִׁמּוּאֵל, כיצד הדין באם הפריש שקלו לצורך מחצית השקל, וְמַת קוּדָם שֶׁהִסְפִּיק לִיתְנוּ לְגוֹבְרִים, אותו השקל מה יעשו בו. אָמַר לִיה שמואל לרב יהודה, יִפְּלוּ לְנִדְבָה.

הכהן גדול הקריב בכל יום מממונו מנחת חביתין העשויה מעשירית האִיפה סולת, ואם הפריש מעות לצורך מנחת היום ונותרו לו יותר מצרכו אינו יכול לצרפן למנחת היום שלמחרת.

ממשיך רבי יוסי ומברר מה הדין במותר עשירית האִיפה של חכהן גדול, ומתוך כך יתברר מהו 'מותר עשירית האִיפה' של המשנה. מברר רבי יוסי: מותר עשירית האִיפה שֶׁלֹּ – של חכהן גדול, מה יעשו בממון זה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, יוֹלִיכֶם לַיִם הַיָּמָלָה, דהיינו שלא נהנים ולא מועלים בהם, אלא ירכבו. רַבִּי לְעֹזֵר אָמַר, יִפְּלוּ לְנִדְבָה, כיון שאנו דורשים (מ"ק טו) שעשירית האִיפה של כהן גדול קרויה חטאת, לכן דינה כמותר חטאת שהיא לנדבה.

הגמרא מקשה על רבי יוחנן. שואלת הגמרא: מִתְּנִיתָּא פְּלִיגָא – משנתנו חולקת על שיטת רבי יוחנן, שכן שנינו 'מותר שקלים חולין, מותר עשירית האִיפה, מותר קני זבים וקני זבות, מותר קני יולדות, תפארות ואִשְׁמוּת, מותרין נִדְבָה'. וסברה הגמרא שמותר עשירית האִיפה' מדבר במנחת הכהן הגדול ועליה אומרת משנתנו שהמותר נופל לנדבה, והרי זה כשיטת רבי אלעזר.

מתרצת הגמרא: מַה עָבַד לָהּ רַבִּי יוֹחָנָן – כיצד יתירץ רבי יוחנן את דברי המשנה שלא יסתרו את דעתו, פָּתַר לָהּ – הוא יפרש את דברי המשנה 'מותר עשירית האִיפה', באופן שֶׁל מִנְחַת חֹטֵאת שֶׁל

כֵּל יִשְׂרָאֵל, ולא דווקא של כהן גדול, וכגון מי שחטא בטומאת מקדש וקדשיו שדינו שאם עשיר הוא מביא בהמה לחטאת, ואם עני הוא מביא שתי תורים, ואם אין ידו משגת גם לזה מביא עשירית האִיפה, ומותרה לנדבה כמותר החטאת, אולם במנחת כהן גדול סובר רבי יוחנן שמותרה ילך לים המלח. שנינו במשנה 'מותר הפסח לשלמים'. הגמרא מבררת את המקור לכך: רַבִּי יוֹסִי אָמַר, עַל דָּא עָלִיל – על כך העלו והכניסו לבית המדרש את אָמַר בַּר כָּא אשר הוא אביו של שמואל, ובעת זקנותו לא היה יכול לעלות ולהכנס לבית המדרש, ועל העניין דלהלן הוצרכו להעלותו ולהכניסו, וכך אמר אבא בר בא, דְּאִינוּן אָמְרִין – שחכמי בבל אומרים, מִנֵּין שֶׁהִפָּסַח מִשְׁתַּנָּה לְשֵׁם שְׁלָמִים – מהיכן אנו לומדים שקרבן פסח ששחטו בשאר ימות השנה שלא לשם פסח דינו שהוא קרב לשם שלמים, תִּלְמוּד לִזְמַר (ויקרא ג) 'וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ לְזִבְחֵי שְׁלָמִים לַה' זָכָר או נקבה תָּמִים יִקְרִיבוּ, וממשמעות הפסוק דורשים, כֵּל שְׁהוּא מִן הַצֹּאן – קרבן שהוא בא מן הצאן והיינו קרבן פסח, הרי הוא 'לְזִבְחֵי שְׁלָמִים' כלומר שהוא כָּא שְׁלָמִים, ואי אפשר לומר שהכוונה על קרבן פסח הדרש בזמנו שהרי אם הקריבו לשם שלמים פסול הוא כפי שהוא נדרש מפסוק מפורש, אלא הכוונה היא על קרבן פסח הקרב שלא בזמנו שהוא קרב לשם שלמים.

הגמרא מביאה קושיא ששאלו על דרשת חכמי בבל: הִיתִיבִין – שאלו בני הישיבה את אבא בר בא. הִרִי כֶּשֶׁם שִׁפְסַח בֵּא מִן הַצֹּאן כֵּךְ גַּם קָרְבָּן עוֹלָה בֵּא מִן הַצֹּאן, וכמו שנאמר (ויקרא ט) 'וְאִם מִן הַצֹּאן קָרְבָּנוֹ מִן הַכִּשְׁבִּים או מִן הָעִזִּים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יִקְרִיבוּ, והיה ראוי שנדרוש כדרשתם זו של חכמי בבל גם בקרבן עולה שיהא מותרה לשלמים, ובמשנתנו שנינו בפירוש שמותר עולה הרי הוא לעולה.

ענה להם אבא בר בא: דרשת חכמי בבל התבססה על התיבות 'מִן הַצֹּאן', דהיינו דָּבָר – קרבן שֹׁאֵנִי כָּא אֱלֹא מִן הַצֹּאן ולא מבהמות אחרות וזהו קרבן פסח. יִצְאָת עוֹלָה – אי אפשר לפרש שכונת הפסוק היא גם לקרבן עולה לפי שְׁהוּא כָּא אֱלִיל מִן הַבָּקָר, וכמו שנאמר (שם א) 'אִם עֹלָה קָרְבָּנוֹ מִן הַבָּקָר זָכָר תָּמִים יִקְרִיבוּ, ולפיכך אי אפשר להעמיד דרשה זו על קרבן עולה.

קושיא נוספת: הִיתִיבִין – הוסיפו בני הישיבה ושאלו, הִרִי קָרְבָּן אִשָּׁם שֶׁאֵף הוּא אֵינוּ בֵּא אֱלֹא מִן הַצֹּאן, וכמו שנאמר (ויקרא ט טו) 'וְהִבִּיא אֶת אִשְׁמוֹ לַה' אֵיל תָּמִים מִן הַצֹּאן, והיה ראוי שנדרוש כדרשתם זו של חכמי בבל גם בקרבן אשם שיהא מותרה לשלמים, ובמשנתנו שנינו בפירוש שמותר אשם הרי הוא לנדבה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי בּוֹן בַּר בְּהִנְיָ, הפסוק 'מִן הַצֹּאן' משמע, דָּבָר שְׁהוּא כָּא מִקָּל מִינֵי הַצֹּאן הן מן הכבשים והן מן העזים, והוא קרבן פסח הכשר בכל אלו. יִצָּא קָרְבָּן אִשָּׁם שֹׁאֵנִי כָּא אֱלֹא מִן הָאֵילִים – ממין הכבשים הזכרים בָּלָבָד, וכגון באשם נזירות שמביא כבש בן שנתו או באשם מעילות שמביא איל בן שתי שנים, אבל לא מצאנו אשם הבא מן העזים, ולפיכך אי אפשר לומר שהפסוק 'מִן הַצֹּאן' שאותו דרשו חכמי בבל מדבר בקרבן אשם.

הגמרא מקשה על תירוצו של רבי בון בר כהנא. שואלת הגמרא: כֵּךְ אִתְּרִי אֶת אָמַר – בכל מקום אתה אומר שכשכתובה בתורה תיבת 'מִן', הרי היא נדרשת לְמַעַם, כגון תיבת 'מִן הַבָּקָר' (ויקרא ב א) הנדרשת להוציא את הנעבד, וכן 'מִן הַצֹּאן' (שם) הנדרשת להוציא את המוקצה (ב"מ כט) 'וְכֵאן אֶת כָּר – ואילו כאן אתה אומר, 'מִן' לְרִבּוֹת – שכונת הפסוק 'מִן הַצֹּאן' היא לרבות את כל מיני הצאן דהיינו קרבן פסח שהוא בא מכל מיני הצאן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַבִּי מְנַא, הִכִּי נָמִי – אף כאן תיבת 'מִן' באה לְמַעַם, ואילו הריבוי הוא מהאות ה"א של 'הַצֹּאן', והלימוד הוא כך. שמצד אחד תיבת 'מִן' היא מְעִינָה, ללמדנו שאין הפסוק מדבר אלא בקרבן שֹׁאֵנִי כָּא מִן שְׁתֵּי שְׁנִים, והיא גם מְעִינָה ללמדנו שאין המקרא מדבר אלא בקרבן שֹׁאֵנִי כָּא נְקִיבָה, ומאידך אנו מרבים מ'הַצֹּאן' שהכוונה לקרבן הבא מכל מיני הצאן, ועל כרחק

– זה ודאי שהקרנן פסול, שהרי גם בעולה וגם בשלמים פוסל מחשבה זו, אך האם הקרנן נחיה פיגול או רק פסול.

מבארת הגמרא: דין זה תלוי במחלוקת לעיל של רבי חנינא ורבי יוחנן, ואין תימך – אם תאמר כדעתו של רבי חנינא שפסח ששחטו לשם עולה הרי בזה הוא מְשַׁתֵּנָה לְמַחֲשַׁבֶּת פְּסוּל ו–הוא נפסול, נמצא שכלא הדין הקרנן פסול ואם כן [אין] פִּיגוּל הוא חייבין כרת על אכילתו. ואין תימך – ואם תאמר כדעתו של רבי יוחנן שאפילו שחטו לשם עולה אין מְשַׁתֵּנָה לְמַחֲשַׁבֶּת פְּסוּל והוא כשר, נמצא שאם חשב בו מחשבת פיגול הרי הוא פִּיגוּל וחייבין כרת על אכילתו.

שנינו ברייתא במסכת זבחים (ג), פסח בזמנו, לשמו כשר שלא לשמו פסול. ובשאר ימות השנה, כגון שנאמר הקרנן והפריש אחר תחתיו ובו יצא ידי חובתו בזמנו, לאחר הפסח נמצא הקרנן האבוד, 'לשמו' – לשם קרנן פסח הרי הוא פסול, 'שלא לשמו' – לשם כל קרנן אחר הרי הוא כשר.

הגמרא דנה מה הדין בקרנן פסח בשאר ימות השנה ששחטו לשמו ושלא לשמו. מסתפקת הגמרא: מהו דינו של קרנן פסח שהוקרב לְשָׁמוֹ וְשָׁלָא לְשָׁמוֹ – גם לשם קרנן פסח וגם לשם קרנן אחר, בְּשָׂאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה ולא בערב פסח, שמצד הכוונה 'לשמו' הקרנן פסול ומצד הכוונה 'שלא לשמו' הקרנן כשר, והשאלה היא האם יש בכוח כוונת ה'שלא לשמו' להפקיע את כוונת ה'לשמו'.

פושטת הגמרא: רבי בון בר חייא בְּשֵׁם שְׁמוּאֵל בַּר אַבָּא אמר, מִכֵּיּוֹן שָׂאִין לוֹ שֵׁם – שהקרנן הוקרב גם בכוונת 'שלא לשמו, נֶעְשֶׂה – הרי זה דומה לכל קרנן הנשחט רק בכוונת 'שלא לשמו', שבכל זאת הוא נחשב בְּשִׁוְחָטוֹ לְשָׁמוֹ וְשָׁלָא לְשָׁמוֹ בְּשִׁתְּיָקָה, שהרי כל קרנן הרי הוא בסתמא נשחט 'לשמו', וכששחטו בכוונת 'שלא לשמו' הרי שכונתו זו נוספת על ה'לשמו' שיש כאן כבר, ומכל מקום הוא בְּשֵׂר, משום שכונת 'שלא לשמו' מפקיע את כוונת 'לשמו', לכן גם אם הוא יאמר במפורש שהוא שוחט 'לשמו ושלא לשמו' יפקיע ה'שלא לשמו' את ה'לשמו' והקרנן כשר.

הגמרא מקשה על רבי בון בר חייא: אֲמַר לֵיהּ – שאלו על כך את רבי בון בר חייא, אִם כֵּן הוּא כדבריך, שאם אחרי שאמר שההקרבה היא 'לשמו' הוסיף ואמר שההקרבה היא גם 'שלא לשמו' הרי זה מועיל לו כדי להכשיר את הקרנן, אם כן נאמר כי לא רק בעבודה אחת שיש בה שתי מחשבות, אלא אֲפִילוּ בשתי עבודות נפרדים, נאמר שמחשבת עבודה אחת תכשיר את מחשבת הפסול שהיתה בעבודה האחרת, וכגון באם שִׁחְטוּ לְשָׁמוֹ עַל מִנְתַּ לְזִרוֹק דָּמוֹ שָׁלָא לְשָׁמוֹ – שעבודת השחיטה היתה בכוונת 'לשמו' הפוסלת את הקרנן, ועבודת הזריקה היתה בכוונת 'שלא לשמו' המכשרת את הקרנן, נאמר שאפילו שלא הזכיר את כוונת 'שלא לשמו' מיד לאחר השחיטה שהיתה 'לשמו', מכל מקום כיון שחשב כן בעבודה הזריקה, יִצָּקָה – תבוא לזימה, 'שלא לשמו' ותחשיב את השחיטה כמי שכבר מְשַׁתֵּנָה היתה, בְּשִׁוְחָטוֹ לְשָׁמוֹ וְשָׁלָא לְשָׁמוֹ בְּשִׁתְּיָקָה וְיָחָא בְּשֵׂר, והרי אין נכון לומר כן.

מתרצת הגמרא: אֲמַר רַבִּי אַבָּא מֵרִי, אין הנידון דומה לראיה, מה נאמר בְּשִׁתְּיָקָה בְּשֵׂר – בשחיטה שיש בה שתי כוונות 'לשמו ושלא לשמו' הקרנן כשר, כיון שתיכף ומיד עקרה כוונת ה'שלא לשמו' את כוונת ה'לשמו' שהרי שתידין היו באותה עבודה, הוּא נִאֲמָר בְּשִׁתְּיָקָה פְּסוּל – אולם האם אנו יכולים לומר כן גם בשתי עבודות, ולכן אם היתה השחיטה בכוונת 'לשמו' והזריקה בכוונת 'שלא לשמו' הקרנן פסול כיון שכונת 'שלא לשמו' היתה באיחור.

שנינו במשנה: 'מותר נזיר לְנִדְבָה'. והיינו ששלוש בהמות מביא הנזיר, בעת שמשלים נזירותו, כבש לעולה וכבשה בת שנתה לחטאת ואיל לשלמים, ואם אסף הנזיר מעות לצורך קרבנותיו ונותר בידו מעות הרי הן לנדבה. הגמרא דנה על איזה קרנן של הנזיר אמרה המשנה 'מותר נזיר לנדבה: רב תפילא

שהפסוק מדבר בקרנן פסח שהוא בא זכר בן שנה בלבד מן הכבשים ומן העזים, ולפיכך לא נאמרה דרשת חכמי בבל אלא בקרנן פסח.

מסיימת הגמרא: וְגַבִּי אֲשֶׁם נָמִי – גם לגבי קרנן אשם שנאמר בו (ויקרא טו) 'וְהָיָא אֵת אֲשָׁמוֹ לַה' אֵל תָּמִים מִן הָצֶאֱן, אנו דורשים שתיבת 'מן' לְמַעַת הוּא, שאלילולי המיעוט היינו יכולים לסבור ולומר שאף על פי שאין מביאים אשם אלא מן האילים, מכל מקום מותר האשם הנופל לנדבה יהא מותר לקנות בו אפילו עזים, לפיכך בא הכתוב ומיעט 'מן הָצֶאֱן' ללמדנו על מותר האשם שֶׁאֵינוֹ בָּא אֵילָא מִן הָאֵילִים בְּלָבָד, כמו קרנן אשם עצמו שאינו בא אלא מן הכבשים הזכרים.

קושיא נוספת על דרשת חכמי בבל: הִיתִיבֹן – הוסיפו בני הישיבה ושאלו על דרשת חכמי בבל, וְהָתִיבֵי בפרשת קרנן עולה (ויקרא א) 'וְאִם מִן הָצֶאֱן קָרְבָּנוֹ מִן הַבְּשָׂרִים אוֹ מִן הָעֵזִים לְעֹלָה זָכָר תָּמִים יִקְרִיבֻנּוּ, ואם כן, כשם שלגבי שלמים שכתוב 'וְאִם מִן הָצֶאֱן קָרְבָּנוֹ לְזָבַח שְׁלָמִים', דרשו 'כל שהוא מן הצאן בא שלמים' ללמדנו שהפסח משתנה לשם שלמים, כך היה להם גם לגבי עולה שכתוב 'וְאִם מִן הָצֶאֱן קָרְבָּנוֹ וגו' לְעֹלָה' לדרוש 'כל שהוא מן הצאן בא עולה', ונאמר מִעֲתָה, מִתֵּר הַפֶּסַח בָּא אוֹ עֹלָה אוֹ שְׁלָמִים, ומפני מה שנינו במשנתנו שמותר הפסח הוא לשלמים דווקא.

הגמרא מבארת מדוע אין מסתבר לגמר שמותר הפסח יבוא עולה. מתרצת הגמרא: אֲמַר רַבִּי אֲבִין, מִשְׁנֵין דְּבַר שְׁהוּא לְאֵבִילָה – את קרנן הפסח שמתחילה הוקדש לשם קרנן הנאכל, לְדָבָר שְׁהוּא לְאֵבִילָה – לשלמים שאף הם נאכלים, וְאִין מִשְׁנֵין – ואין מסתבר לשנות את קרנן הפסח שהוא דְּבַר שְׁהוּא לְאֵבִילָה, לְדָבָר – לקרנן עולה שֶׁאֵינוֹ לְאֵבִילָה.

הגמרא מביאה הסבר נוסף: אֲמַר רַבִּי יוֹסִי בֶן בִּרִי בֹן, מִשְׁנֵין את קרנן הפסח שהוא קְדָשִׁים קָלִים הנאכלים בכל העיר ירושלים, לְשֵׁם שְׁלָמִים שאף הם קְדָשִׁים קָלִים, וְאִין מִשְׁנֵין – ואין מסתבר לשנות את קרנן הפסח שהוא קְדָשִׁים קָלִים, לְשֵׁם קרנן עולה שהוא קְדָשִׁים שכולה למזבח.

מוסיפה הגמרא לרין בדין קרנן פסח בשאר ימות השנה: רַבִּי יוֹחָנָן אֲמַר, עַל דָּא עָלִיל – על זה אמר לי רַבִּי חֲנִינָא, דְּאֵינוֹן אֲמַרִין – שחכמי בבל היו אומרים, אִין הַפֶּסַח מְשַׁתֵּנָה לְשֵׁם שְׁלָמִים – שאין קרנן פסח משתנה בשאר ימות השנה ונעשה קרנן שלמים. אֵילָא אִם כֵּן שִׁחְטוּ לְשֵׁם שְׁלָמִים – שחשב עליו במפורש שהוא שחטו על מנת שיהא לשם שלמים, שכן במחשבה זו הוא גם עוקר את שם קרנן הפסח וגם מחיל על הקרנן שם שלמים, אבל אם שחטו לשם עולה הואיל ולא מצאנו שהפסח משתנה להיות עולה הרי זה פסול, וכל שכן אם שחטו לשם פסח. וְאֵינוֹן אֲמַר – ועל זה נחלק רבי יוחנן ואמר, אֲפִילוּ אם שִׁחְטוּ לְשֵׁם הַפֶּסַח לְשֵׁם עֹלָה אוֹ לְשֵׁם כל קרנן אחר נעשה שלמים, ולבד שיעקור ממנו שם פסח.

הגמרא מבארת את טעמו של רבי יוחנן: אֲמַר רַבִּי אֵילָא, מִשְׁנֵין דְּרַבִּי יוֹחָנָן, שנאמר (ויקרא יג) 'אִם מִן הָצֶאֱן קָרְבָּנוֹ לְזָבַח שְׁלָמִים לַה' זָכָר אוֹ נִקְבָה תָּמִים יִקְרִיבֻנּוּ, ותיבת 'לְזָבַח' יתירה היא שהרי יכול היה להכתב 'קָרְבָּנוֹ לְשְׁלָמִים', ובאה ללמדנו, שְׁכָל שְׁהוּא זָבַח – שלשם כל קרנן שזיבח את הפסח הרי הוא בָּא שְׁלָמִים.

הגמרא דנה בדין מותר הפסח שהקריבו לשם עולה וחשב בה מחשבת פיגול. מבררת הגמרא: וּמְשַׁתֵּנָה לְמַחֲשַׁבֶּת פְּסוּל – אם שחט את מותר הפסח לשם עולה ובנוסף חשב בו מחשבת פסול, הִךְ עָבִידָא – מה דינו. מפרשת הגמרא מה הכוונה 'ומשתנה למחשבת פסול': באופן שִׁחְטָה לְשֵׁם עֹלָה עַל מִנְתַּ לְזִרוֹק דָּמָה לְמַחַת, והנה, אם שחט את מותר הפסח בסתמא ושדינו שלמים על מנת לזרוק דמה למחר, ודאי שהוא פיגול וחייבין עליו כרת. וכן אם שחט את הפסח בזמנו לשם עולה על מנת לזרוק דמה למחר, ודאי שלא הוי פיגול כיון שקרנן שפסול מחמת סיבה אחרת ופסח בזמנו שלא לשמו אין בו דין פיגול, אך באופן ששחט פסח שלא בזמנו לשם עולה על מנת לזרוק דמה למחר, מִכָּל מְקוֹם פְּסוּל הוּא